

Beter worden in formatief toetsen

“Ik heb er een hele toolbox bij gekregen”

Formatief toetsen raakt de hele manier van lesgeven van docenten. Dat maakt het lastig om er beter in te worden. Een nieuwe, wetenschappelijk onderbouwde training van SLO en de Universiteit Twente kan uitkomst bieden. Beeldcoaching speelt een hoofdrol: docenten leggen hun eigen lessen vast op beeld en leren daar samen van. Dit jaar komt de training (zonder licentiekosten) beschikbaar voor gebruik in het hele vo.

DOOR SUZANNE VISSER

“Een jaar geleden dacht ik dat ik het formatief werken aardig in de vingers had”, zegt Karin Hogemans – de Bie, docent Engels aan Het Hooghuis, locatie Titus Brandsmalyceum in Oss. “Toch zijn mijn lessen van nu veel formatiever dan de lessen die ik toen gaf. Er ligt meer verantwoordelijkheid bij de leerlingen, ik ben meer degene geworden die het leren van leerlingen mogelijk maakt. Zo’n groot verschil had ik niet verwacht. Als ervaren docent

denk je toch dat je het goed doet: je weet wat formatief werken inhoudt, je denkt na over hoe je dat vormgeeft in je lessen. Maar als je andere docenten laat meekijken, merk je aan de vragen die ze stellen dat je nog van alles te leren hebt.”

Handelingsverleggen

Karin is een van in totaal 42 leraren die een nieuwe training formatief toetsen van SLO en de Universiteit Twente hebben

uitgeprobeerd. Als ervaren docenten waren ze al bekend met het doel van formatief toetsen: niet in eerste instantie minder toetsen voor cijfers, maar vooral leerlingen inzicht geven in hun leerproces. Waar gaat een leerling naartoe (feedup), waar staat die leerling nu (feedback) en hoe kan de leerling het gat daartussen dichten (feedforward)?

In de praktijk is dat gemakkelijker gezegd dan gedaan. “Wat ik in het land zie, is dat veel docenten overtuigd zijn van het belang van een meer formatieve aanpak”, zegt Kim Schildkamp, die bij de Universiteit Twente als projectleider formatief toetsen verantwoordelijk is voor de ontwikkeling van de training. “Maar er is veel handelingsverlegenheid. De gedachte is nog vaak: ik heb een schriftelijke toets en de informatie daaruit moet ik nu formatief gebruiken. Maar om echt formatief te werken, moet je tijdens het héle leerproces informatie verzamelen en gebruiken. Het raakt alles wat je doet.”

Neus voor kwaliteit

Het goede nieuws is dat docenten de principes van formatief werken in de klas kunnen gebruiken om hun eigen manier van werken te verbeteren. Bas Trimbos, projectleider formatief toetsen bij SLO, noemt dit ‘het ontwikkelen van een neus voor kwaliteit’. “Wat vinden we ‘goed’ formatief toetsen? Dat moet je samen vaststellen voordat je elkaar feedback kunt geven”, zegt hij. “Bij formatief werken in de klas kun je als docent niet volstaan met het opschrijven van leerdoelen op het bord. Leerlingen ontwikkelen pas een neus voor kwaliteit als je samen met hen naar voorbeelden kijkt: welke samenvattingen, verslagen of presentaties zijn de beste en waarom? Ditzelfde geldt voor docenten die willen leren hoe ze beter worden in formatief toetsen. In welke lesvoorbeelden komt formatief toetsen het best uit de verf en waar zit dat dan in?”

Plek om te landen

Dit verklaart waarom lesvoorbeelden een grote rol spelen in de nieuwe vijfdelige training formatief toetsen die SLO en de Universiteit Twente hebben ontwikkeld. Voorafgaand aan de eerste drie bijeenkomsten sturen alle docenten een videofragment uit een van hun lessen in, waarover ze tijdens de bijeenkomst in groepjes met elkaar in gesprek gaan. Voor de vierde bijeenkomst maken ze ieder een filmpje waarin ze reflecteren op wat ze de eerste drie keren geleerd hebben. Tot slot ontwerpen ze allemaal een nieuwe, formatieve les. Ook dát is gestoeld op een principe van formatief toetsen, licht Bas toe: “Feedback heeft een plek nodig om te landen. Of het nu gaat om een schrijfpodricht voor leerlingen of om een formatieve les voor docenten: je leert pas echt van feedback als je er iets nieuws mee moet maken.”

Rol schoolleiding

De pilotdocenten lijken veel profijt te hebben gehad van de training. “Het leren spatte er gewoon van af”, aldus Bas. Zijn indruk wordt bevestigd door de eerste uitkomsten van het wetenschappelijke onderzoek waar de training deel van uitmaakt. Daarin zijn deelnemers positief over de relevantie en bruikbaarheid van de training. Die resulteert volgens hen in betere kennis, vaardigheden en attitudes op het gebied van formatief toetsen.

“Wat scheelt, is dat we zijn vertrokken vanuit bewezen effectieve uitgangspunten”, zegt Christel Wolterinck, die de training ontwierp in het kader van een onderzoek waarop zij in het voorjaar van 2021 bij de Universiteit Twente hoopt te promoveren. “Zo knippen we formatief toetsen niet op in losse elementen, maar

gebruiken we een bewezen effectief model (4C/ID), waarin mensen leren door aan het hele proces van formatief toetsen te werken. Daarnaast hebben we de training als zodanig ook in een formatieve vorm gegoten. Daardoor krijgen docenten scherper zicht op hun eigen leerproces en gaan ze met hun eigen leerdoelen en bijbehorende succescriteria aan de slag”, aldus Christel, die werkt als corrector onderzoek en onderwijsontwikkeling bij SG Marianum in Groenlo.

Vernieuwend is verder dat elke deelnemende school ook een lid van de schoolleiding naar de training moet afvaardigen. “Ons doel is dat formatief toetsen duurzaam voet aan de grond krijgt in de school”, verklaart Kim. “Het enthousiasme van docenten alléén kan daar niet voor zorgen. Het is de rol van de schoolleiding om het ontstaan van een formatieve cultuur te stimuleren. Maar dan moet je als schoolleider wel hebben ervaren wat formatief werken inhoudt.”

Nieuwe toolbox

De uiteindelijke vraag is natuurlijk of leerlingen er baat bij hebben dat docenten deze training volgen. In veel onderzoeken is dat een vraag die buiten beeld blijft. In dit geval niet: naast de pilotgroepen liep in het onderzoek ook een controlegroep mee van docenten die de training pas op een later tijdstip krijgen. Door de gegevens van de pilotgroepen en de controlegroep te vergelijken, hoopt Christel zicht te krijgen op het indirecte effect van de docententraining op leerlingen. Ontwikkelen ze meer metacognitieve vaardigheden? Worden ze beter in zelfregulatie van hun leerproces en ontwikkelen ze daar meer vaardigheden voor? Voor pilotdocent Karin lijkt het geen twijfel dat haar leerlingen profiteren van de training die zij heeft gevolgd. “Ik heb er op het gebied van formatief werken een hele toolbox bij gekregen. Het lukt me nu veel beter om leerlingen een actieve rol te geven en de kennis die bij hen aanwezig is te benutten. Een hele klas leerlingen weet zoveel – het zou jammer zijn om die kennis niet te gebruiken!” ●

► Suzanne Visser is zelfstandig onderwijsredacteur

Interesse in de training formatief toetsen?

De aanpak, het materiaal en de onderzoeksresultaten behorend bij de training formatief toetsen komen in de loop van dit schooljaar voor iedereen beschikbaar.

Veel informatie is nu al beschikbaar op www.formatief-toetsen.nl/InformED-project.

Op 4 en 5 november 2020 is er een tweedaagse online conferentie georganiseerd door SLO, Universiteit Twente, Universiteit Wageningen, Hogeschool Utrecht, OCW en de leernetwerken formatief evalueren van SLO en de VO-raad. Aanmelden kan op events.slo.nl/nl/event/2020-11-04-online-festival-formatief-evalueren.

Pro-U, het professionaliseringsinstituut van de Universiteit Twente, wijdt op 11 maart 2021 een inspiratiemiddag aan formatief toetsen. Meer informatie: www.utwente.nl/pro-u/inspiratiemiddagen.

In het voorjaar van 2021 is er ook een train-de-trainersbijeenkomst voor adviseurs en trainers die interesse hebben om de training formatief toetsen te geven (zonder licentiekosten). Aanmelden kan te zijner tijd op www.formatief-toetsen.nl/InformED-project/ voor informatie over aanmelding.